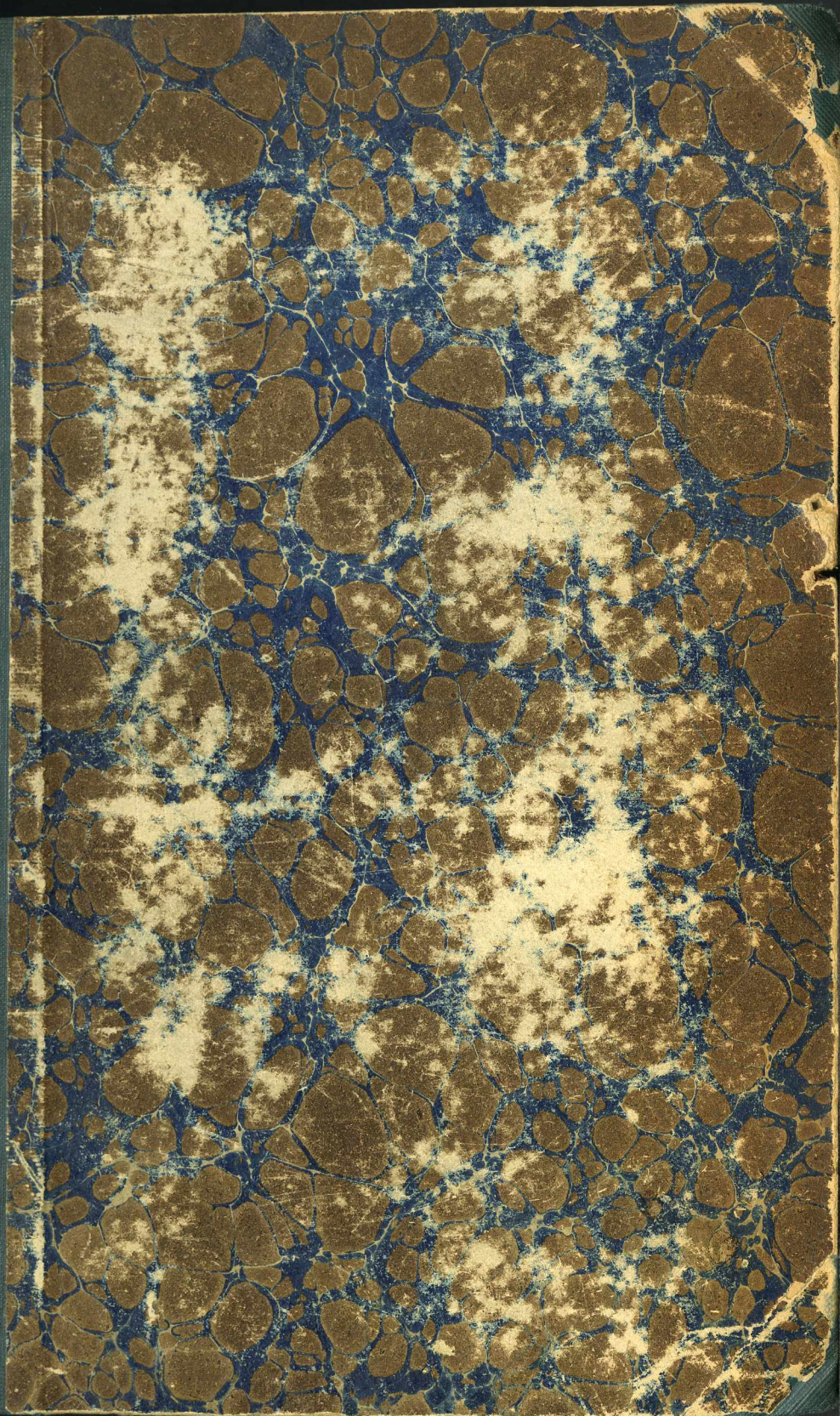

Politikai
röpiratok.

125.

125
1099

A

SÁROSPATAKI REF. FŐISKOLAI TANÁRI KAR
VÉLEMÉNYE,

A M. KIR. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTER ÁLTAL

AZ ORSZÁGGYŰLÉS ELÉ TERJESZTENDŐ

GIMNÁZIUMI ÉS REAL-ISKOLAI OKTATÁSRÓL
SZÓLÓ

TÖRVÉNYJAVASLAT FELŐL.

— r s —

ÖSSZEÁLLITOTTA

SZINYEI GERZSON,
AKAD. TANÁR ÉS KÖNYVTÁRNOK.

~~~~~  
Elfogadtatott az összes tanári kar 1880. ápril 6. tartott értekezletében.  
~~~~~

19.

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD B., A REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.
1880.

3. SZÁZADATOKI RÉSZ FŐISKOLAI TANÁRI KÖNYV

VELEMLÉNYEK

A M. KIR. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTER ALTAL

ÉS ORSZÁGUNK SZÁZADATOKI TANÁRAI

GYMNASZIUMI ÉS REAL-ISKOLAI OKTATÁSRA

1880

TERVEZETI JAVASLATOK

OKTATÁSI

BALLAGI GÉZA

OKTATÁSI

OKTATÁSI MINISZTER

1880

A sárospataki ref. főiskolai tanári kar véleménye a m. kir. vallás- és közoktatási miniszter által az országgyűlés elé terjesztendő gimnáziumi és real-iskolai oktatásról szóló törvényjavaslat felől.

Az előttünk levő törvényjavaslat a középiskolák országos szervezésére és közigazgatására vonatkozván, felette nagyfontosságu intézkedésnek tekinthető mindazok által, a kik magasabb műveltségre törekvő, idővel a nemzet értelmiségét képező ifjúságunk oktatás- és nevelésügyét, s ezzel együtt nemzetünk szellemi jövődjét szívükön viselik. Végre tehát valahára kilátásba van helyezve, a mit a felelős magyar kormány kezdeményezése folytán réges-régen várunk, hogy a magyar országgyűlés törvényileg állapítja meg azt a keretet, melyben középiskolai oktatásügyünk, szellemi és nemzeti életünknek ezen leghatalmasabb tényezője, határozott irányban, zavartalan fejlődésnek indulhat; hinnünk lehet, hogy közoktatásügyünk ezen ága sem lesz kitéve ezentúl az egymásután következő miniszterek változó felfogásából s ingatag tanügyi politikájából származó veszélyes kísérleteknek, s eleje lesz véve, talán hacsak részben is, az egymást gyorsan érő, gyakran egymásnak ellenmondó rendeletek útján való szervezkedésnek és kormányzásnak, mely körülmény a legközelebb lefolyt évtized alatt tagadhatatlanul zavarólag s gátlólag hatott nemcsak az állam közvetlen vezetése alatt álló középiskolákra, hanem, legalább közvetve, a prot. egyház tanügyi fejlődésére is.

De még kiválóbb fontosságúvá emeli előttünk, protestánsok előtt, e törvényjavaslatot azon körülmény, hogy benne a főfelügyelet gyakorlása módjának részletes körülírása által nemzetközi szerződésekre épített törvényen nyugvó önkormányzati szabadságunk is érintve van, sőt itt s ott oly módon magyarázva, mely az 179 $\frac{1}{2}$. XXVI. t. c. szellemével, s az annak alapján kifejtett eddigi gyakorlattal is merőben ellenkezik.

Legelőször is az vonhatja magára a vizsgálódó figyelmét, hogy a miniszter, mint a törvényjavaslat indokolásából is látszik, egyik szavával egyenértékűeknek veszi a két középiskolát, másik szavával pedig különbözőknek állítja azokat, és így ellenmondásba jő önnön magával.

Azt mondja ugyanis a miniszter a törvényjavaslat indokolásában, hogy *a real-iskola, mellőzve a classikai nyelveket, megkísérli tisztán a mennyiség- és természettani ismeretek s a modern nyelvek alapján, de áthatva a nemzeti nyelv és irodalom által a gymn. által nyújtott tudományos képzésnek megfelelőt más úton nyújtani.* Ezen felfogáshoz híven, a törvényjavaslat nemcsak az, hogy ugyanazon tantárgyakat tűzi ki — a latin és görög nyelv kivételével — a real-iskola és a gimnázium számára (6., 7., 8., 9., 10. §§.), hanem a két intézet *négy alsóbb osztályában akképp véli megállapítandónak a tantervet, hogy a tanulókra nézve ez idő alatt az átlépés a gimnáziumból a real-iskolába és viszont, a köteles egy vagy két tantárgy pótlása mellett, lehetővé tétessék* (13. §.). Sőt azt is megengedi, hogy a növendékek a polgári iskolából is átléphessenek a gimnáziumba, ha vizsgálatot tesznek *azon tantárgyakból, melyek nem kötelesek azon tanintézetben, melyből kilépnek; de kötelesek abban, a melybe átlépni kívánnak* (18. §.). Végre a real-iskolát végzett növendékek *a real-iskolai érettségi vizsgálatot, egy a latin és görög nyelvből és irodalomból kiállandó pótérettségi vizsgálat által, gimnáziumvá egészíthetik* (58. §.).

Az itt elősorolt pontok — összefüggésben az indokolás fentebb idézett megfelelő részletével — azt bizonyítják, hogy a miniszter a két középiskolát célokra nézve egyenértékűeknek, sőt végeredményben egyenjogúaknak veszi. Ez ellen, mert egyéni vélemény és felfogás dolga, nem lehet kifogásunk; de azt már nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy a miniszter a törvényjavaslatban, különösen annak indokolásában, a két intézet különböző voltát is bizonyítja, miáltal ellenmondásba jő önnön magával és következetlenséget árul el. Azt mondja ugyanis az indokolásban, hogy *„a gimnázium az ó-kor két classicus nemzetének nyelve és irodalma alapján, de összekötve a hazai nyelv és irodalommal, s fölvéve keretébe a természeti és történeti tudományokból is annyit, amennyi a mai kor igényei szerint az általános műveltségre multhatatlan szükséges, kétségkívül teljesebb és alaposabb tudományos képzést ad, s különösen az alaki képzés előnyeivel bír.*“ Ezen szavakkal a gimnázium, mert mint a miniszter is állítja, *„teljesebb és alaposabb tudományos képzést ad,*“ maga-

sabbnak, oktatási rendszertünkben fontosabbnak vétetik, mindenesetre különbözönek állittatik a real-iskolától, mely pedig az indokolás másik pontjában épen arra van hivatva, hogy *a gimnázium által nyújtott tudományos képzésnek megfelelőt* nyújtson. Hogy a miniszter a két intézetet megkülönbözteti és nem tekinti egyenértékűeknek s egyenjoguaknak: kitetszik a törvényjavaslat 58. §-ából is, hol a gimnáziumi érettségi vizsgálat *általában* a felsőbb oktatásra (egyetemre és műegyetemre is), a real-iskolai érettségi vizsgálat pedig *rendesen* csak a műegyetemre képesít.

A fentebb kimutatott kétféle, egymással ellentétben álló nézet érvényre emelése a törvényjavaslatban, az a kínos küzdés és ingadozás a kétféle középiskola indokolásánál: arra a meggyőződésre juttatja a gondolkozó embert, hogy a miniszter maga sem tartja szükségesnek a kétféle középiskolát. A miniszter indokolása és a törvényjavaslat alapján, így lehet és kell okoskodni: ha a realiskolából vagy még a polgári iskolából is oly könnyen történik az átmenetel a gimnázium megfelelő osztályaiba; ha a latin és görög nyelv s irodalom s az általok nyújtott képzés oly csekély dolog, hogy azt a realiskolai növendék csak úgy mellékesen, magánúton is megszerezheti, mi szükség azzal annyi éven át és oly mértékben foglalkodtatni az ifjút a gimnáziumban, sőt minek a real-iskola mellett a gimnázium? Vagy ha a latin és görög nyelv és irodalomra a tudományos műveltség szempontjából súlyt fektetünk, sőt állítjuk, mint a miniszter, hogy épen ezen két régi nyelv és irodalom alapján a gimnázium *teljesebb és alaposabb tudományos képzést ad*; ha másrésről a gimnáziumban a realiak is oly mértékben taníttatnak, mint a real-iskolában és a gimnáziumban szerzett képesség a műegyetemre is képesít: mire való akkor a gimnázium mellett a real-iskola? Mindenesetre vagy egyik vagy másik felfogás nem helyes és alapos. Vagy egyik vagy másik intézetnek nincs jogsultsága. Szóval a miniszter annak a forrongásnak, mely jelenleg tudományt és életet lázas izgatottságban tart, iskolai kérdésekben is, sajnálatos módon kifejezést adott törvényjavaslatában és nem volt erkölcsi bátorsága szembeeszálni a különbözö áramlatokkal. Kényelmesebbnek találta mindegyik iránynak engedni valamit s nem foglalni el határozott elvi álláspontot.

Második kifogásunk a törvényjavaslat ellen, hogy a szabadelvűség színe alatt oly törekvéseknek és irányoknak enged tágas működési és fejlődési tért, melyek a magyar állam eszméjével teljességgel össze nem egyeztethetők. Ide vonatkozik a 66. §. azon engedménye, melyszerint a *hitfelekezetek, ugyszintén a törvényhatóságok és közsé-*

gek, valamint társulatok és magánosok magok határozzák meg az általuk fentartott nyilvános középiskolák tannyelvét. Sőt a 72. §. intézkedése szerint az is meg van engedve, hogy Magyarország területén nem magyar tannyelvű tanárképezdék is állíttathatnak. Ilyen engedmények mellett, nézetünk szerint, a nemzetiségi üzelmek, melyek ellen a miniszter is óvó rendszabályokat lát szükségeseknek, a törvény oltalma alatt a legveszélyesebb alakban jelentkezhetnének. Ilyen engedmények mellett megérhetnők azt, hogy Budapesten, hol a német színház épen most tiltották be, vagy másutt az országban, a magyar állam felforgatására, a magyar nemzeti szellem megrontására, idegen nyelvű iskolák állíttatnának. Ez irányban hivatkozunk az ismeretes „Pontozatokra“ adott egyházkerületi válaszunak erre vonatkozó pontjára, most is állunk a mellett, „hogy a kormány hibásan jár el, midőn nem magyar tannyelvű középiskolákat a magyar korona területén megtúr, mivel ezek nemcsak a nemzetiségi bujtogatás fő és legveszedelmesebb fészkei, hanem paedagogiai szempontból is képtelenségek amennyiben magyar tannyelvű egyetemeinkre növendékeinket nem képesíthetik s így egy nagyszámu ifjúságtól megvonják azon lehetőséget, hogy Magyarország területén esetleg mint államhivatalnokok alkalmazást nyerhessenek.“ De az 179⁰/₁. 15. t. c. szellemével sem egyeztethető össze a törvényjavaslat engedménye; mert ezen szavakkal: — cum salus reipublicae ab educatione juventutis plurimum dependeat, hinc status et ordines decreverunt ut deputatio regnicolaris systema generalium principiorum *nationalis educationis* . . . elaboratura denominetur — világosan és félreérthetlennül ki van fejezve, hogy az ifjúság nevelési rendszere nemzeti szellemben állapíttassék meg. Tehát ezelőtt, kevés híján száz esztendővel, nemzetibb tanügyi politikát követtek a honatyák, mint jelenleg Magyarország felelős vallás- és közoktatásügyi minisztere.

Nem titkolhatjuk itt el abbeli aggodalmunkat sem, hogy a társulatoknak adott iskolaállítási jognál fogva, talán a gyűlöletes jezsuitarend is, melynek telepeit Franciaországban épen most oszlatták fel, iskoláikat bezárták, melyhez minket is a leggyászosabb emlékek kötnek, nyíltan és a törvény oltalma alatt állíthatna iskolákat Magyarországon, hogy megmételje a nemzet ifjúsága egyrészének szívét, s felzavarja az ország békéjét. Távol legyen, hogy mi Magyarország alkotmányos és felelős oktatásügyi miniszteréről feltennők azt, hogy a társulatoknak adott joggal ily törekvéseknek és irányoknak szegődik pártjára; de azt szükségesnek tartjuk kijelenteni és biztosíték gyanánt a törvénybe való iktatásra ajánlani, hogy a társulatok, mielőtt iskola-

állításra jogot nyernének, kötelesek legyenek alapszabályaikat, szervezőtöket a kormány elé terjeszteni. Mindenesetre hivatkozni kell, nagyobb biztosíték végett, itt e helyen is, a társulatokra nézve az országos törvényben meghatározott rendszabályokra.

Harmadik kifogásunk a törvényjavaslat ellen az, hogy habár elvileg — mint az indokolásban helyesen kifejti — a központosítási rendszer szigorú alkalmazását nem tartja üdvösnek a közoktatásügyi politikában, mindamellett a törvényjavaslat egyes pontjai oly törekvésekre mutatnak, melyek szerint a rendeletekkel való kormányzásnak, a miniszteri közvetlen beavatkozásnak, paedagogiai, didacticai és methodicai tekintetben is, nemcsak a hitfelekezetek iskoláival szemben, melyre nézve alább mondjuk el véleményünket, hanem különösen az állam közvetlen vezetése alatt álló iskolákban, határtalan tér nyittatik, mely mellett a legkisebb szabadság sem hagyatván fenn az egyes intézetek számára, a tanárok csak mint lelketlen gépek forgolódhatnak a tanítás körül, mely pedig egyik éltető táplálékát a bölcsen értett és használt szabadság levegőjéből szívja.

Azt mondja a miniszter az indokolásban (3-ik lapja, utolsó kikezdés), hogy *„minden oly határozatok, melyek az illető tanintézetek s általában a tanügy fejlődésével változhatnak, a melyekre nézve okvetlenül szükséges, hogy a gyakorta változó viszonyokhoz alkalmazkodjanak; továbbá minden oly határozatok, melyek szorosan véve paedagogiai, didacticai és methodicai kérdésre vonatkoznak, nem valók törvénybe, hacsak tanügyünket tespedésnek nem akarjuk kitenni.”* Mi is vállaljuk azt, hogy az országgyűlésen az oktatási és nevelési rendszernek csak főbb elveit (generalia principia) kell meghatározni; de az idézett indokolás szellemét vizsgálva, fentartjuk azon gyanunkat, hogy ott oly irányzat lappanghat, melyszerint az egyszer megállapított tanterv akár minden évben is változás alá kerülhet, mint a legközelebbi évek tanulságai bizonyítják. Már pedig azon meggyőződésben élünk, hogy bizonyos tanrendszer és tanterv jóra valóságát nem két-három év múlva, hanem legalább is 10 év tapasztalatai után ítéltetjük meg, mely idő alatt az eredmény, a hatás egy színevehető határozott képpé domborodhatik előttünk. Annyival is inkább fentartjuk említett gyanunkat, mert a közoktatásügyi miniszteri padra esetleg ülhetne olyan ember is, a ki a szükséges önállóság nélkül, most egyik majd másik befolyásnak engedve, buzgóságában, csak úgy kísérletképen, rohamosan igyekeznék létesíteni azon terveket és elméleteket, melyeket mai napság a haza- és nemzetboldogító paedagogok gombamódra termeszteneek. Ilyen gyanunk miatt szükségesnek tartjuk, hogy a miniszteri

beavatkozás korlátoztassék és minden intézkedés, mely lényegesebb változtatással van összekötve, a közoktatási tanács meghallgatásával történjék, hová nemcsak a tankerületi főigazgatók, hanem a vidéki iskolák igazgatói, sőt egyes tekintélyesebb tanárok is meghivassanak. Kisebb jelentőségű dolgok elintézését az egyes iskolák számára kívánjuk fentartani. Így, minden fontos ok nélkül való korlátozást, az ügghöz nem méltó kicsinyeskedést látunk a 20-ik §. intézkedésében, melyszerint az évközben való átmenetel egyik tanintézetből a másikba csak miniszteri engedély mellett történhetik, mert az átmenetelnél figyelembe veendő tekinteteket a helybeli igazgatóságok alaposabban megítélhetik, mint az intézettől távol álló miniszter. Hasonló okból feleslegesnek tartjuk a 43. §. azon korlátozását, melyszerint a szerzetes iskolákban indokoltnak bizonyult tandíjemelésre a miniszter adhat engedélyt. Nem látjuk szükségét a 34-ik §. utolsó kikezdésében foglalt intézkedésnek sem, melyben az van meghatározva, hogyha az intézet létszáma csak kevés haladja meg a törvényes számot, a miniszter engedélyt adhat a párhuzamos osztály mellőzésére; mert ha az országgyűlés egy bizonyos létszámban (50—60) megállapodik, mely mellett a tanítás sikere biztosítható: véleményünk szerint ki lehet kerülni itt is a miniszteri rendelet útján való beavatkozást. Általában mi a miniszteri rendeleteket, engedélyeket, nem ismerjük el oly hathatós szernek, mely a rosztat is jóvá teheti, a mi beteges egészséggessé varázsolhatná.

Negyedik kifogásunk a törvényjavaslat ellen az, hogy a 6., 7. §-ban, ott, hol a tantárgyak általánosságban elsoroltatnak, oly tágkörű kifejezések (magyar nyelv és irodalom, latin nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom, görög nyelv és irodalom) fordulnak elő, melyek valamennyi nyelvnek egyenlő terjedelemben és mértékben való tanítását feltételezhetik. Jól tudjuk mi azt, hogy a latin, görög és német nyelv tanításánál is tájékoztató pillantást kell vetni az olvasott író életére, korára, ennek szellemére, tehát végeredményben ezen nyelvek tanítása sem pusztán grammatizálásból áll; de azt is valljuk, hogy e tekintetben a magyar nyelv, mely a gimnáziumi oktatás középpontja, mely mintegy tükörül szolgál a többi tantárgyak hatása alatt szerzett ismeretek és a gondolkozási erő feltüntetetésére, nagyobb terjedelmet és mértéket követel és nézetünk szerint ezen tekintetnek már a törvényjavaslatban is kifejezést kell adnunk. Ezért minden lehető félreértés kikerülése végett, ajánljuk, hogy ezen kifejezés helyett: „magyar nyelv és irodalom“ „magyar nyelv és irodalom rendszeresen is“ tétessék. Így a többi kifejezések aztán megmaradhatnak.

A tantárgyakról szólván, könnyen esik az átmenetel épen az

egyes tantárgyak által elérendő célt biztosító gyűjteményekre, melyek a 36. §-ban egymásután elősoroltatnak. Minden gyűjtemény meghatározhatlan becsű szellemi tőkét képvisel, mely évről-évre kamatozik az iskola körében. Helyesnek, a közmivelődések érdekében is szükségesnek tartjuk az országgyűlés ily irányban való intézkedését; de sajnálattal nélkülözzük a csoportban az ugynevezett aesthetikai műgyűjteményt, mely pedig a szépművészeti képzés s a műizlés fejlesztése szempontjából kiváló segítő és kiegészítő eszköze a gimnáziumi oktatás- és nevelésnek. Nézetünk szerint az ily fajta gyűjtemények felállítása, lassankénti gyarapítása, sokat tenne épen a görög nyelv és irodalma iránti elfogultság megszüntetésére s az az által elérendő cél nemes értelemben vett megvalósítására.

Itt kell megtennünk azon ellenvetésünket is, mely a törvényjavaslat 58. §-át kifogásolja, melyben az van meghatározva, hogy a *VIII osztályt, tehát az egész középiskolai tanfolyamot végzett és érvényes osztályvizsgálatot sikerrel tett azon ifjak, kik valamely főiskolán akarják tanulmányaikat folytatni: kötelesek a főiskolai oktatáshoz szükséges képzettségöket és érettségöket, külön e célra tartandó vizsgálaton igazolni.* A törvényjavaslat, mint látszik, kétféle vizsgát állapít meg, egyiket azok számára, a kik nem lépnek át valamely főiskolába, a másikat azok számára, a kik egyetemre vagy műegyetemre mennek és ez utóbbiak mind a két vizsgára köteleztetnek. Szerintünk a kétféle vizsga azt feltételezi, a mit paedagogiai és didactikai szempontból meg nem engedhetünk, hogy a gimnázium kétféle, kisebb és nagyobb foku képzést nyújt, ugyanazért az eredményt is kétféle, kisebb és nagyobb mértékkel kell megmérni, az érettekre és az éretlenekre való tekintetből. Lehetetlennek tartjuk, hogy az eféle különbségtevő rendszabálynak káros hatása ne volna a gimnáziumi oktatásra, tanítási és nevelési szempontból egyiránt. Ha igaz az, hogy a gimnáziumi ifjutól, a tanpálya végeztével, erkölcsi önállósággal járó bizonyos foku szellemi érettséget kívánunk és erről a VIII osztály végeztével írásban és élőszóval számolni tartozik: akkor követelhetjük, az intézet méltósága érdekében is, hogy a szellemi érettségnek ezen fokát, különbség nélkül, minden VIII osztályt végzett ifju igazolja; követelhetjük, hogy a kik egyforma szellemben és mérték szerint tanítottak, neveltettek, egyforma szellemben és mérték szerint adjanak számot képességökről. Ily felfogásból kiindulva, mi az osztályvizsgát elvetjük és helyette minden VIII osztályt végzett ifjura egyformán kötelező vizsgát, legyen az érettséginek vagy másnak nevezve, indítványozunk.

Végre ötödik kifogásunk az V-ik fejezet ellen irányul, melyben a miniszter egyrészt azon mértéket szabja meg, melyben a hitfelekezetek az országosan meghatározott középiskolai közoktatási rendszerhez alkalmazkodni tartoznak, másrészt azon módokat írja körül, melyek szerint a protestánsok középiskolái felett a *legfőbb felügyelet* (suprema inspectio) gyakorlandó volna. Ez irányban először is elvi álláspontunkat jelöljük meg nyilvánítván, hogy mi protestánsok az 179°/₁. XXVI. t. cikkekre és az annak alapul szolgáló, a protestáns közjogot még bővebben meghatározó bécsi s linzi békekötésekre, mint nemzetközi szerződésekre támaszkodunk, melyek az 1608-ik koronázáselőtti I-ső törvénycikkbe, és illetőleg az 1647-ik V-ik törvénycikkbe iktattattak. Ezen alapokra támaszkodva, kijelentjük, hogy mi az országgyűlésen, a törvényhozás tényezői által, alkotmányos úton hozott közoktatási rendszerhez (coordinatio literariae institutionis erga demissam statum et ordinum propositionem per suam Majestatem determinanda. 179°/₁. XXVI. t. c. 5. §.), melyben az oktatás és nevelésnek csak főbb elvei (systema generalium principiorum nationalis educationis. 179°/₁. XV. t. c.) foglaltatnak, mindenkor alkalmazkodni fogunk és ezen általános kereten belől, multunkhoz, vallásos egyházi elveinkhez híven, iskoláink felvirágoztatásán s ez által nemzetünk értelmi és erkölcsi erejének kifejtésén — versenyre kelve e téren minden más hasonnemű tényezőkkel — magyar hazafiui készséggel igyekezni fogunk; de azt, hogy a miniszternek meglegyen az a joga, hogy törvényes önkormányzati szabadságunkat megnyirbálva, tevékenységünket megsibbasztva, a mi középiskoláinkat is rendeleteivel vezesse, irányozza s a roszul értett s magyarázott legfőbb felügyelet részletes körülírása által minket egészen hatalmi körébe vonjon, teljességgel meg nem engedhetjük.

Már pedig a törvényjavaslat és annak indokolása szoros megvizsgálása után, egyszerre szembe tűnik, hogy a miniszternek oly törekvései vannak, melyek szerint a mi rendelkezési jogunk, a törvényhozás mellőzésével, önkormányzati szabadságunk kijátszásával, autonomiánk határán belől a lehető legkisebb körre szoríttatnék.

De lássuk egyenként a sérelmes pontokat, melyek a fentebb csak általánosságban mondottak igazolására szolgálnak.

1. A 65. §. első kikezdése ellen, hol az osztályok és évfolyamok száma, a testgyakorlat szervezete ránk is kötelezőknek mondatnak, nincsen kifogásunk, mert azok a főbb vonásokban meghatározandó — coordinatio literariae institutionis — fogalmával összeegyeztethetők, de már ugyanazon kikezdésnek az évi szorgalomszakra vonatkozó határozatát egészen el nem fogadhatjuk. A törvény a kívánatos egyöntetőség

szempontjából azt megszabhatja, hogy az évi szorgalom idő milyen hosszú legyen és a nagy szüenidő mely időre essék, de a többire nézve a helyi érdekek figyelemben tartása mellett, az illető hatóság intézkedése hagyandó meg. Mert ha a kath. iskolák a 10 hónap alatt annyi ünnep megülesével és hetenkénti szünnapok tartásával szakgatják a tanítás folyamát: meg lehet engedni, hogy a prot. iskolák más-képen vegyék ki részöket a szünnapokból, ha a helyi érdekek, talán neveléstani szempontból is, úgy kívánják.

Komolyabb megfontolást igényel a 65. §. második kikezdése, melyszerint a *köteles tantárgyakat s azokból az illető intézet egész tanfolyama alatt tanítandó ismeretek terjedelmét és mértékét (a hitoktatásin kívül), az országos közoktatási tanács meghallgatásával, időről időre, a vallás- és közoktatási miniszter határozza meg.* Ezen pont, kifejezésbeli rugalmasságánál fogva, minden-esetre feltételezi a miniszteri közvetlen beavatkozást és rendelkezést, a melynek beláthatatlan veszélyeit épen kerülni akarjuk; de ellenmondásban is van az ugyanazon §. 3-ik kikezdésével, hol az illető felekezet hatósága maga állapítja meg a tanrendszert, a tantervet és a tankönyveket. Ha a protestánsoknak az 179 $\frac{1}{2}$. XXVI. t. c. 5. §. alapján, az országgyűlésileg meghatározott tanulmányi rendszer keretén belől a tanrendszer, tanterv megalkotásához és a tankönyvek megválasztásához joguk van, miként egyeztethető össze ezen törvényes szabadság, melyet a miniszter sem von kétségbe, azon korlátozással, melyet fentebb említettünk, hogy a miniszter a tanítandó ismeretek terjedelmét és mértékét időről időre a prot. középiskolákra nézve is megszabhatja? Lehet-e tanrendszer- és tantervalkotási szabadság ott, hol a tanítandó ismeretek terjedelmét és mértékét más határozza meg?

A neheztelt 65. §. második kikezdése és az annak szellemében fentartott miniszteri intézkedések ellenmondásban vannak továbbá az indokolás azon részletével (6-ik lap fel. 7-ik sor), hol a miniszter, a felekezeti iskolákkal szemben, közoktatásügyi politikájának vezérelvét jelöli meg; nevezetesen, hogy a protestánsok középiskoláinak *fentartása, fejlesztése nemcsak azért fontos, mert a különben az állam vállaira hárámlandó tehernek egy igen tekintélyes részét viselik; hanem azért is, mert ha valahol: a közoktatás terén üdvös a verseny, az egyes irányok egyéni fejlődése, a decentralisatio.* Azt kérdezzük már most a minisztertől és tanácsadótól: miként lehet szó *egyéni fejlődésről*, decentralisatióról ott, a hol minden léptenyomon, esetről esetre, az autonóm hatóság mellözésével, kötelező erejű intézkedések, változtatások helyeztetnek kilátásba? Továbbá, miként

lehet versenynek helye ott, hol az egyik versenyző a másik fél számára, a szabad verseny helyett, akadályversenyt rendez be a pályatér különböző helyein?

De nagy bizodalmatlanságot is fejez ki a neheztelt 65. §. és más hozzá hasonlók. A miniszter nem teszi fel rólunk, hogy ha az oktatási és nevelési rendszer kerete, főbb vonásokban, országgyűlésileg meg van húzva, mi a mi egyházi és világi al- és főgondnokainkkal, az összes prot. értelmiség hozzájárulása mellett, a közvélemény ítélőszéke előtt, fel tudnók fogni azt az általános keretet és azért okvetlenül a miniszter oltalma alatt gyámság alá kell helyezettünk. Igen, mint a miniszter, az egész ország színe előtt szégyenpadra állítva bennünket, sujtoló váddal oda veti: (Indok. 8. lap, al. 7-ik sor) *megingott reputationkat* másképen helyre nem állithatjuk. Jól esik kimondani ezen váddal szemben, hogy azon tábor, melynek véleményét a miniszter, egészen a mostani divat szerint, fülünkbe kiáltja, a mi létért való küzdelmünk folytán ismerte meg az igaz műveltség és felvilágosodás napvilágát; az a tábor az, mely egykor az abszolút hatalommal szövetkezve, nem volt barátja az előhaladásnak; de végre annyi nemes és buzgó törekvésünk után, a protestáns szellem fényénél öntudatra ébredt, hogy most megtagadja érdemünket, vádolja, ócsárolja, kicsinyelje a mi lételünket, vívmányainkat!

2. Sérelmes pontnak találjuk a 70. §. azon pontját, melyben az mondatik, hogy *a mi hatóságaink, osztályösszevonásra vonatkozó engedélyeket, saját intézeteikre nézve, adhatnak ugyan, de az ilyen engedélyek más hatóság alatti hasonjogu vagy felsőbb tanintézetekben csak akkor fognak érvényeseknek tekintetni, ha a vallás- és közoktatásügyi miniszter előlegesen kikért engedélyével adattak.* Ezen pont a protestáns egyház jogi álláspontjánál fogva épen olyan okokból ítélendő el, mint a 65. §. második kikezdése. Itt is a miniszteri hatalom eddig nem látott terjeszkedése mellett, a legnagyobb mértékű bizodalmatlanság van kifejezve. *Kiskorúaknak* tart bennünket a miniszter, mintha a mi nyilvánosan működő iskolai előjáróink, a közvélemény ítélőszéke előtt álló igazgatóságaink, nem tudnák megítélni az osztályösszevonásnál figyelembe veendő tekinteteket. Mintha bizony a miniszter belátása meghaladná a mi egyházi és világi embereink egyetemének belátását! Mintha bizony a miniszteri engedély a mindent gyógyító fű hatásával birna! Hát a protestáns egyház egyeteme azt határozza el, hogy osztályösszevonásnak egyáltalában helyt nem ad?! Bizonyára, ha ez irányban hiba vagy épen visszaélés követtetett el — intra et extra muros — nem az egyéneknek, iskolák-

nak és előljáróságoknak róható fel, hanem a 12 évi ingatag tanügyi politikának, mely folyvást rendszabályozta a tanügyet, a nélkül, hogy egy vagy más irányban határozott álláspontot foglalt volna el; a nélkül, hogy paedagogiai vagy didactikai tekintetben valamely egységes tervre, eljárásra szempontokat szolgáltatott volna.

3. Sérelmes pontnak tartjuk a 77-ik §-t, melyben a vallás- és közoktatási miniszter joga és tiszte van meghatározva, a közvetlen vezetése alatt nem álló középiskolák irányában. Itt először is azon ellenmondásra mutatunk rá, mely az első és utolsó kikezdés közt van. Az első kikezdésben az áll, hogy az a) — e) pont alatt jelzett *adatokat, jelentéseket, kimutatásokat és betérjesztéseket* saját felekezeti főhatóságunk útján szerzi be a miniszter és helyesen, az 179°/₁. XXVI. törvénycikk 4-ik és 5-ik §§-ai szerint, hol biztosítva van, hogy a protestánsok, egyházi és iskolai ügyekben — mert a kettő egymástól el nem választható — törvényes felsőbbbségöktől függjenek; de az utolsó kikezdésbe már az csúszott be, hogy amaz *adatokat, jelentéseket, kimutatásokat és betérjesztéseket* nemcsak *közvetve*, tehát saját felsőbbbségünk útján, hanem *közvetlenül*, egyenesen a vallás- és közoktatási miniszterhez, vagy a mi még sérelmesebb ránk nézve, a tanterületi főigazgatóhoz nyújtanók be. Ez ellen, mint nyilvános megsértése ellen a törvénynek, tiltakozásunkat fejezzük ki és ezen pontját a törvényjavaslatnak, újabb bizonyítékául mutatjuk be annak, hogy a miniszter nem nyíltan, de kerülő úton akarja önkormányzati sarkalatos jogainkat megnyirbálni és a törvény helyett a rendeleteket, utasításokat egyenes beavatkozásokat jogerőre emelni.

A mi már a 77. §-ban az a), b), c), d), e) pontok alatt közlött főfelügyelet tárgyait illeti: azokat az alább jegyzettek kivételével helyben hagyjuk. Az a) és b) alatt felsorolt *adatokat és jelentéseket* az iskolai táblázatok és az évenként megjelenő iskolai tudósítások megküldése által eddig is kiszolgáltattuk, ezután is kiszolgáltattuk. A c) pont alatti tételben csak az iskola jellegében és a tanfolyam körében történt változás bejelentését tartjuk szükségesnek és törvényesnek. A d) alatti pontra, az iskolai könyvek és kéziratok felküldésére nézve, az a megjegyzésünk, hogy az irodalom nyilvánossága előtt kijött könyveinket, az iskolai tudósításokban közlött cím után is, a miniszter és közegei megszerezhetik, megbirálhatják és ha államellenes tanokat tartalmaznának, be is tilthatják. A kéziratok felkivánását céltalanul zaklató eljárásnak tartjuk, mert nem a tankönyv tanít, hanem a tanár és lehetnek a minisztériumhoz felküldött könyvekben a legszebben megírva alkotmányos és hazafias dolgok: mindamellett megtörténhetik,

hogy az iskola alkotmány- és hazaellenes üzelmei színterévé válik és a felküldött, jóknak talált tankönyvek mellett is előállhat a 82. §. végrehajtásának szüksége. Az e) alatti vagyonskimutatás ellen, ha az általánosságban vétetik és nem számadás értetik alatta, ha az a *kezelesre és igazgatásra* nem hat ki, nem lehet kifogásunk. De megjegyezzük, hogy e tekintetben a főfelügyelet joga és a mi szabadságunk az 179°/₁. XXVI. t. c. 10. §-ában gyökeredzik és nem az 179°/₁. XXVIII. teikkben, mint a törvényjavaslat indokolásában, bizonyosan sajtóhibából áll, mert ott Krassó-, Torontál- és Temesmegyének az ország rendei közt való szavazati és ülési jogáról van szó, nem is az 179°/₁. XXIII. teikkben, melyre a miniszter, nevezetes félreértéséből a törvénynek, hivatkozik, mert ott „*De ecclesiis Dei*” címen a katolikus alapítványokról van szó, melyek a királynak, mint a kath. egyház legfőbb kegyurának, felügyelete alá helyeztetnek. Mi, protestánsok, Magyarország királyát, úgy mint egyházunk és alapítványunk legfőbb kegyurát, nem ismerjük el. Ilyen jogot Magyarország királya soha nem is tartott fenn magának, de az egyházi legfőbb kegyuraságból folyó köteleességeket sem teljesítette irányunkban.

4. Sérelmeseknek tartjuk végre a 78., 79-ik és az azokkal összefüggésben levő §§-at, melyekben a tankerületi főigazgatók hatásköre a mi középiskoláinkra is kiterjesztetik. Mária Terézia óta több ízben akarták már ezen intézmény áldását, különféle ürügy alatt, reánk protestánsokra is kiterjeszteni, de mi az ellen a törvény alapján mindig tiltakoztunk és tiltakozni is fogunk. Nekünk vannak az 179°/₁. XXVI. t. c. 4., 5. §§-ai szerint törvényes eljáróink, ezeket ismerjük el felügyelőinknek, köztünk és a főfelügyelet gyakorlója közt, közbenjáróinknak.

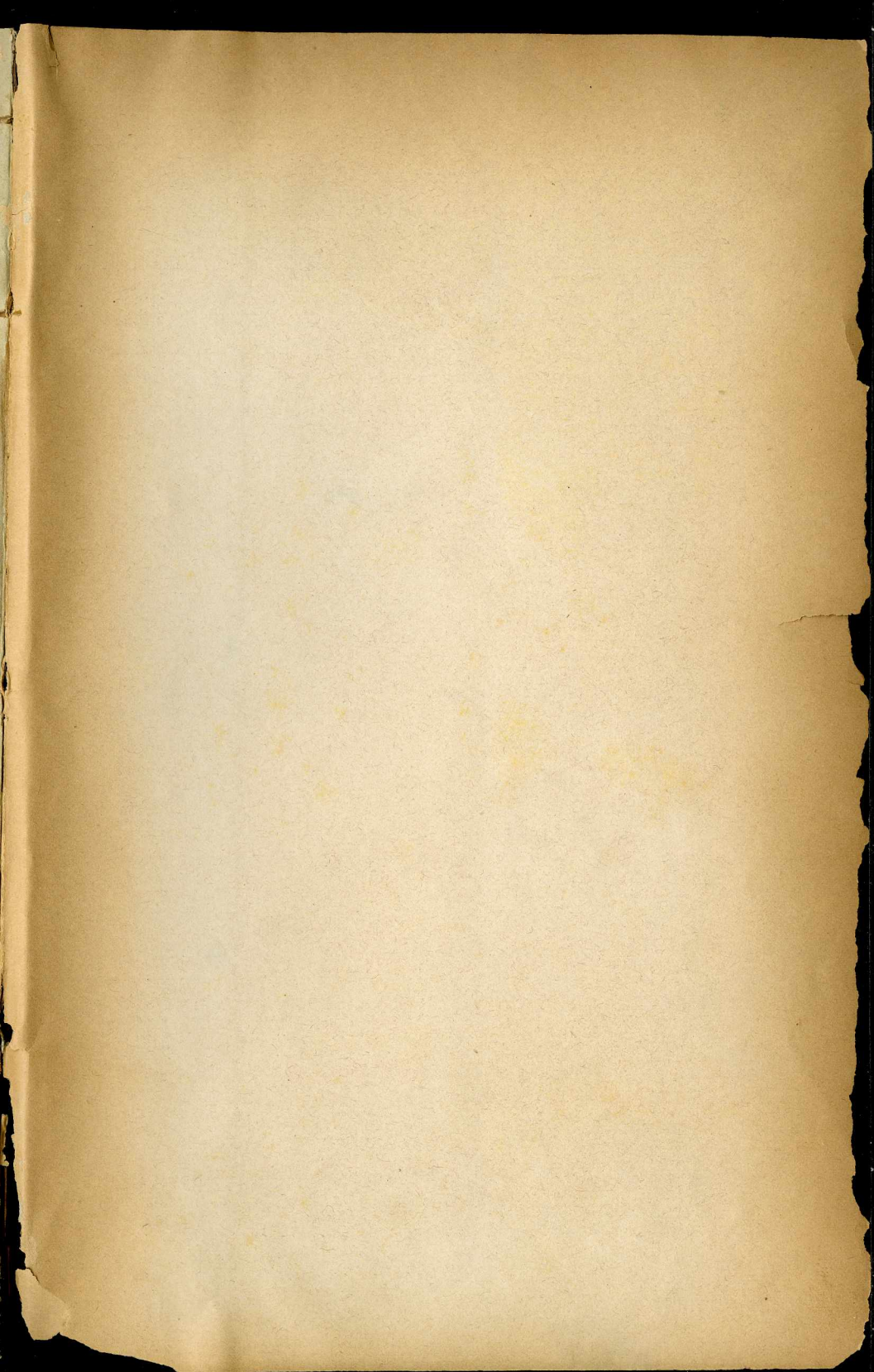
De mi károsnak és szükségtelennek is tartjuk velünk szemben ezen intézményt. Károsnak, mert a tankerületi főigazgatóknak, vizsgáikon, hol különben mindenki megjelenhet, hivatalos jellegben való szereplések, veszélyes surlódásokra és összeütközésekre vezethetne; különösen pedig, gyűlöletes voltok, protestáns közönségünknek iskoláink iránti részvétét, buzgóságát, tevékenységét könnyen megsibbaszthatná. Szélségtelennek, mert iskoláink szellemi életéről, az évenként adatni szokott jelentések, kimutatások alapján, minden legkisebb mozzanat tudomására juthat a minisztériumnak. Az államellenes üzelmeiket pedig — melyektől különben mi, míg hazafias szellemű alkotmányos kormányunk lesz, nem féljük magunkat — a tankerületi főigazgatók nem ellenőrizhetik. Ily irányban legtöbbet tehet a meg nem vesztegetett magyar hazafias szellem éber őrködése, a nyilvánosság és a sajtó közreműködése.

A miniszter, a tankerületi főigazgatók hatáskörének megszabásánál, hivatkozik az 1868. XXXVIII. t. c. 14. §-ára, hogy hasonló okok hasonló eljárást tesznek szükségessé, népiskolával és középiskolával szemben egyiránt. Mi a népiskolai és középiskolai oktatást két különböző dolognak tartjuk. Amott az állam jogai és kötelességei, már a kötelező erejű oktatás elvénél fogva is, szélesebb körben mozoghatnak, a felügyeletnek is szorosabbnak és közvetlenebbnek kell lenni. A középiskolai oktatás terén más tényezők működnek közre, melyek csak szabadabb légkörben fejthetik ki erejüket, tevékenységüket. Míg amott a központosítás, az egy intéző kéz szorítása, üdvös eredményeket szülhet, itt a decentralisationnak van áldása, mely szabad versennyel jár, egyéni fejlődést feltételez, a mit a miniszter is fennszóval hangoztat az indokolásban, de a törvényjavaslat pontjaiban hűtlenné lett kimondott elvéhez.

Ime, előadtuk véleményünket a lényegesebb dolgokra nézve. Kíváncsú, hogy mások is és mentől több oldalról és szempontból hozzászóljanak a nagyfontosságú nemzeti ügyhöz és legyen az országgyűlésileg megállapítandó oktatási és nevelési rendszer, az e téren működő tényezők számbavétele mellett, leghivebb kifejezése a magyar nemzeti szellemnek!

DE BALLAGI GÉZA.

2002

2012

